

TARTALOM.

	Lap.
<i>Első rész az 1573-ik évi stríke</i>	
I. Fejezet	3.
II. »	8.
III. »	15.
IV. »	17.
V. »	24.
VI. »	28.
VII. »	34.
<i>Második rész az 1576-ik évi stríke</i>	37.
I. Fejezet	37.
II. »	42.
III. »	50.
<i>Tárgy és névmutató</i>	54—57.

TÖRÖS JÁNOS

SZEREPE A LINCZI BÉKEKÖTÉSSEN

1645.

ZSILINSZKY MIHÁLY,

LEV. TAGTÓL.

(OLVASTATOTT A II. OSZTÁLYNAK 1886. MÁJUS 16. TARTOTT ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST, 1886.

KIADJA A M. TUD. AKADEMIA.

I.

Az államok politikai életében előforduló viharos napoknak éppen olyan hatásuk van a társadalomra, mint a szélvésznek a tenger hullámaira. Felkavarják az emberi társadalom rétegeinek jó és gonosz indulatait, s felszínre hozzák a bűnök salakját, éppen úgy, mint az erények magasztosan vonzó alakjait.

Az a forradalom, mely hazánk történelmében I. Rákóczy György névéhez van kötve, szintén viharszerűen vonult át nemzetünk felett. Felkavarta az embereknek alig lecsillapított szenvedélyeit; sorakozásra kényszerítette a két párt híveit, oly jelzavak mellett, melyeket a magyar sohasem szokott közönyösen venni. A vallásos meggyőződés szabadsága és a polgári jogok tisztelete mindig erényei közé tartoztak a magyar nemzetnek. Nem is lett volna ezek miatt sohasem belháború, ha e magasztos eszmék érvényesítése és biztosítása nem ütközött volna egyes hatalmas férfiak és testületek érdekeibe.

Ezek az érdekek nem voltak nemtelenek; sőt ellenkezőleg magasztos elvek természetes kifolyásai gyanánt tüntek fel. De ellenkeztek más, hasonlóképen szentnek tartott érdekekkel. Azok, a kik a katholicismusban a kizárólagos üdvösség szent intézményét látták, nem tudták felfogni azoknak meggyőződését, a kik a lelki üdvöt azon intézményen kívül, egyedül a szentírás alapján, saját meggyőződésök szerint keresték. Másrészt ismét azok, a kiknek érdekeik szoros összefüggésben voltak az absolut hatalomra törekvő bécsi kormány és dynastia érdekeivel, sehogysen tudták megbocsátani azoknak vakmerőségét, a kik a szabadság érdekében még a külföldi hatalmak szövetségétől sem riadtak vissza. Ily ellentétes nézetek és meggyőzések mellett nem kellett egyéb, mint egy kis túlbuzgóság, hogy a nyílt háború kitörjön.

Ismereteseek előttünk azon háború indító okai, mely 1644.

tavasán III. Ferdinánd és I. Rákóczy György között kiüött. A mindkét felől kibocsátott kiáltványok és memorandumok, valamint azon okmányok, melyekkel újabban Szilágyi Sándor buzgósága ajándékozta meg a történetkedvelő közönséget, lehetővé teszik, hogy minden egyes esemény okait világosan felismerhessük.

Hogy a háború változó szerencséje után oly soká nem tudtak megegyezni a béke föltételeire nézve, annak okát a külföldi, jelesen pedig a németországi harminczéves háború eseményein kívül, főkép a két egymás ellen harczoló félnek említett ellentétes érdekeiben lehet feltalálnunk. Pedig mind a két fél érezte a béke szükséges voltát; mind a két fél hangoztatta, hogy őszintén akar békülni!

Ferdinándnak német császári és magyar királyi trónja, Rákóczynak erdélyi fejedelemsége és protestáns vallása forgott veszélyben. Ferdinánd Németországban a német katolikus fejedelmek, Spanyolország és a pápa segedelmére, Magyarországon a katolikus főnemesség és a hatalmas klerus buzgalmára támaszkodott. Rákóczyt kiinn a svédek és francziák, bent pedig a török és a felvidék protestáns rendei támogatták. Ferdinándnak mind külföldi, mind hazai tanácsadói megegyeztek azon nézetben, hogy Rákóczy főleg eretnek-sége miatt veszedelmes; ezzel szemben Rákóczy hívei is leginkább vallásuk védelmét tolták előtérbe.

Ferdinándnak különösen két tanácsadója volt, a kiknek Rákóczyval teljesen ellenkező gondolkodásmódjuk már magában véve elég nagy akadályul szolgált a béke helyreállításában. Mind a kettő az ország legfőbb méltóságát viselte: egyik a nádor, azon kornak egyik legkiválóbb történelmi alakja, Esterházy Miklós; a másik az ország primása, az esztergomi érsekek egyik legerélyesebb és leghatározottabb férfia Lippay György. Nem lehet állítani, mintha e két kiváló férfiú mindenben egyetértett volna, sőt tudjuk, hogy igen lényeges kérdésekben nagyon is eltérő nézetben voltak; de egyben, t. i. a katolicismus érdekeinek védelmezésében mindig együtt találjuk őket. Ezen a téren bámulatos buzgalmat és kitartást tanúsítottak, úgy, hogy nem egyszer maga a király volt kénytelen őket csillapítani és mérsékelni.

Ferdinánd ugyanis belátta, hogy a békét csak kölcsönös engedékenység által lehet elérni; s ehhez képest a béketa-nácskozmányok vezetésére oly férfiakat kívánt kinevezni, a kik elég tapintattal és mérséklettel bírnak az állami és dynastikus érdekek biztosítására. A vallás ügyében kész volt az odlig hozott törvények alapján a status quót föntartani. De a nádor és a primás nem bírtak ily mérséklő természettel. Amaz éles eszével és gyakorlott vitatkozási ügyességével minden ellenfelét kifárasztotta; emez pedig türelmetlenségig menő hevességével és nyakasságával lehetetlenné tett minden egyezséget. Innét van, hogy Ferdinánd az érseket nem is küldte ki a béketárgyalásokhoz, a nádort pedig, a ki hivatalánál fogva is közbenjáró szerepre volt hivatva, kénytelen volt onnét visszahívni.

A kiküldött biztosck között különösen egy férfiú tűntette ki magát eszélyessége és hűsége által, s a ki nélkül — bátran mondhatjuk — nem jöhetett volna létre a nagyjelentőségű linczi békekötés. Ez: Törös János volt.

Egyszerű nemesi családból származott férfiú, a ki igazán elmondhatta magáról, hogy saját esze és munkája által emelkedett fel az érdemek oly magas polczára, hogy a király 1625-ben a turóczi megyei Záturesát adományozta neki. Később, vagyis 1639-ben, Borsodban az alsó-péli és Barsban az armái pusztát kapta. A királyi kegyelemnek illetén nyilatkozata még nagyobb tevékenységre ösztönözte. Mint korának hírneves jogtudósa a magyar kamaránál nyert alkalmazást, tanácsosi minőségben. Itt alkalmat nyert az államügyek legfontosabb részébe bepillantani, és meggyőződni arról, hogy a magyar királynak és országának mindenek felett hű és tiszta kezű tisztviselőkre van szüksége, a kik az egymással küzdő pártok érdekei fölé emelkedve a valódi tényállást terjeszszék elé a királynak. Erre pedig sohasem volt nagyobb szükség, mint most, háborús időben, a mikor külső bonyodalmak és belső meghasonlás egyaránt veszélyeztették a hazát.

Törös bírt az erős meggyőződés kimondásának bátorságával. Hivatalársai között épp oly nyugodtan és szerényen viselte magát, mint feljebbvalóival szemben. A legbonyolultabb kérdésekben csakhamar megtalálta a fonalat, mely a

megoldáshoz biztosan vezetett. Mikor a napi kérdések felett a legszenvedélyesebb viták voltak, ő higgadt tudott lenni, s éppen ezért világosabban láthatott, mint az indulat által elvakított társai.

Ferdinánd király, ki gyakrabban érintkezett vele, csakhamar fölismerte e jó tulajdonait. — Bámulta higgadtságát, szerette meleg hazafiságát és becsülte rendületlen hűségét, melyet az uralkodó család iránt nem egyszer tanusított. Innét van, hogy valahányszor az erdélyi fejedelemmel bizalmas közlendői voltak, őt nevezte ki követének, ő általa nyilatkoztatta ki óhajításait. A királynak ezen kiváló bizodalma természet szerint sok irigyet és titkos ellenséget szerzett nekie. Mint-hogy nem volt magas származású, a főurak, különösen az esztergomi érsek, kicsinylőleg nyilatkoztak róla. De ő ezt nem vette rossz néven. Ismerte az embereket, ismerte az egymással harczoló érdekek hatalmát, s jóllehet tudta, hogy sokan irigy szemmel kísérték, nem ragadtatta el magát alacsony boszúállásra, hanem a tiszta lelkiismeret öntudatával végezte a reá bízottakat.

Az erdélyi fejedelemmel senkisémet tudott jobban bínni, mint Törös, a ki, midőn ura iránti hűségét minden tétével bebizonyította, magyar őszinteséggel fejtegette a fejedelem előtt a magyar viszonyok veszélyes voltát. A mily határozott volt Ferdinánd előtt, épp oly habozás nélkül mondta el Rákóczy politikája feletti ítéletét. Nem helyeselte a fegyverfogást, de nem volt annyira elfogulva, hogy be ne lássa, miként a felidézett háború tüzeit csak türelemmel és kölcsönös engedékenységgel lehet eloltani. Ezért lett ő oly nélkülözhetetlen tagjává a béketárgyalásokra kiküldött bizottságnak.

Tudjuk, hogy a Rákóczyval való béketárgyalások eredetileg a sárosi táborban kezdettek meg 1644. év június havában; de részint a nádor, részint a fejedelem részéről tett követelések ellentétessége miatt nem vezettek eredményre. A harczai szerencse megpróbálása után szeptember végén újra fölvetették a béketárgyalások fonala, és pedig Nagyszombat városában.

A király által kiküldött követek élén Esterházy Miklós nádor állott, a kinek hazafiságát kétségbevonni nem lehetett,

de a ki indulatos és zsémbes természeténél fogva egyáltalában nem volt alkalmas ily kényes kérdések megoldására. A fejedelem küldötteit Lónyay Zsigmond vezette, a ki higgadt és határozott, de mindazáltal békülékeny természeténél fogva »austriacus hajlamú« embernek tartatott.

Bármily kimerítő utasításokkal voltak is a két alkudozó féltől kiküldöttek követek ellátva; bármily hazafias indulattal fogtak is a kiegyezés munkájához; az egymással váltott jegyzékeknek vége-hossza nem volt, de az eredmény most is csak elmaradt. A bártfai követ napról napra följegyezte naplójában az egymással folytatott párbeszédnek tartalmát; eleven színekkel, a közvetlenség meleg érzelmével állítja elének a két félnek felhordott okait; de mi azokból csak azon meggyőződésre jutunk, hogy az alkudozó felek kimeríthetetlenek voltak a szemrehányásokban, és igen-igen szűkölködtek az őszinteségben. A németországi események szerencsés fordulatától várták mindkét féltől a döntő lökést. És minthogy azok az események nagyon bizonytalanok és változók voltak, a tárgyalások áthúzódtak az 1645-dik évre is.

A fejedelem követeinek eljárását szerfelett nehezítette azon körülmény, hogy minden elhatározására kénytelen volt a felvidéki vármegyék országgyűlésének helybenhagyását kikérni. — Így hívta össze a rendeket 1644. október elején Tokajba, 1645. január elejére Ónodra és februárban ismét Bártfára. Ezeknek kívánsága és határozata szolgált zsinórmértékül a béketanácskozmány alkalmával teendő feltételek kiszabásánál.

A király követei rosszalták ez eljárást, sőt hónapokon tartó meddő vitát idéztek elő az által, hogy a felvidéki vármegyék rendeit alkudó félnek elismerni nem akarták, s azoknak ügyét minden áron elkülöníteni akarták a fejedelem ügyétől. Ehhez járult, hogy a tárgyalás alatt lévő pontok lényegére nézve sem értettek egyet. Nem ismerték el, mintha a háborúra Ferdinánd adott volna okot; szerintök a fegyverfogás nem a vallásért, nem az ország szabadságáért, hanem a külsővetség kedvéért történt. Ő felsége elég szabadságot adott a magyar rendeknek, de azzal visszaéltek. Különben az

ország szabadságai felett határozni nem ily kiküldött biztosok, hanem az egész ország gyűlése van hivatta határozni stb.

Nagyon sok időbe került, míg csak az efféle külsőségek felett tanácskoztak; még több, míg a lényeges pontok számában megállapodtak. Ilyenek voltak az elszedett templomok visszaadása, az elűzött lelkészek visszahelyezése, a jezsuiták birtoklása, és Kassán és Szathmáron való lakása, az evang. status jogainak tiszteletben tartása, a szent-szék ellen hozott panaszok elintézése, a hét vármegye átadása, a fejedelem kielégíttetése és a háborúban résztvetteknek megkegyelmeztetése. Minthogy a király tanácsosai még a harezi szerencse fordultával sem voltak hajlandók engedni a fejedelem kívánságának, a nagyszombati tárgyalások márczius 18-án felfüggesztettek.

II.

Törös eleinte csak közvetve folyt be a béketárgyalásokba. Szerepe inkább tanácsadó, mint irányzó volt.

Mihelyest azonban a fejedelmi követek eltávoztak Nagyszombatból, komoly fordulat állott be. A király azon meggyőződésre jutott, hogy a nádor indulatos természete egyáltalában nem alkalmas ilyen kényes ügyek intézésére, minőket a békepontok képeztek. Másrészt a külföldi hadi események úgy alakultak, hogy azoknak nyomása alatt kénytelen volt a fejedelemnek nagyobb engedményeket tenni, mint eddig.

E két körülménynek kellő óvatossággal való kifejezésére, és a további alkudozások útjának egyengetésére néhány oly tanácsosát kívánta kiküldeni a fejedelemhez, a kikben ennek is bizalma lehetett. Ilyenek voltak: Törös János, Kéry János és Lászlóffy. Azonban ezek kimentették magokat egészségi állapotukra való hivatkozással; s így Bossányi Gábor és Benczics János küldettek ki. Utasításuk 14 pontból állott, s általában a fejedelem kielégíttetésére vonatkozott. Úgy látszik azonban, hogy feladatuk voltaképen abban állott, hogy a fejedelem követeivel érintkezvén, legalább a tárgyalások fonálának megszakítását akadályozzák meg.

A király bizalmas üzenetének tolmácsolására ápril 6-án

Törös János küldetett ki. — A levél, melyet e tárgyban Ferdinánd Rákóczynek írt, röviden csak azt mondja, hogy Töröst a végett küldi át hozzá, hogy a nagyszombati tanácskozmányban felvetett némely kérdésekre nézve elmondja nézetét, s hogy ennél fogva az általa mondandóknak teljes hitelt adjon.¹⁾

Törös a király parancsát és utasításait véve, husvét táján, ápril 17-én megindult Pozsonyból; de csak Érsekújvárig mehetett, mert a fejedelem hadai Bakos vezérlete alatt már Nyitra megyében voltak. Attól tartott, hogy kellő menekvő nélkül elfogatik, a mint az Sárospatakon azon embereivel valóban megtörtént, a kiket előzetesen a fejedelemhez küldött volt. Nagy ismeretségénél fogva azonban néhány nap mulva mégis tovább ment. Léván, Palánkon, Gyarmaton és Füleken át ápril 28-án Murány várába érkezett.

Itt várnia kellett néhány napig, míg a kért *salvus conductus* megérkezik.

A fejedelem kiállította a kért menekvőt, de Törös ezzel nem volt megelégedve s határozottan visszautasította. Bántotta őt, hogy a fejedelem a Sárospatakon elfogott embereiről csak röviden válaszolt, és hogy a *salvus conductus* nagyon általános kifejezésekből állott. Azért kijelentette, hogy ily körülmények között a fejedelemhez nem akar menni, a míg a *salvus conductus* az ő általa fogalmazott pontok szerint nem lesz kiállítva, és a míg azt ama saját küldöttei által nem kézbesítették, a kik Sárospatakon elfogattak. Ugyanezen alkalommal komolyan megintotta a fejedelmet, hogy fogadja el ő felségének békeajánlatait. Ne döntse veszedelembé önmagát és övét. Ő felségének hatalmas seregei mindenfelől tódulnak az országba; azoknak nem lehet ellenállani. Ha pedig a hazaromlását előülő ellenséges szándékától el nem áll, úgy ő lesz oka, ha isten boszuló keze eléri és családja kipszttúl, s ha a nyomorult nép könnyes szemekkel kiált fel az égre. Ő felsége kimentve akar állani isten és világ előtt, hogy a békétől sohasem volt idegen.

¹⁾ Par plenipotentialium pro egregio Joanne Törös, Szilágyi S. A. linczi béke okm. 306. l.

A fejedelem azonban ment a maga útján. Körülzárolta és ostromolni kezdte Szendrő várát.

Törös ezt meghallván, azonnal irt Ferdinándnak, egyrészt, hogy tudomására hozza eddigi eljárását, másrészt, hogy esetleg új utasítást nyerjen. Bécsben azonban lassan mozogtak. Az intéző körök még mindig a harcztéri szerencsétől vártak fordulatot. Egyedül a király kívánta őszintén a békét. A nádor, a ki bizonyos kárörömmel szemlélte Törösnek kevés reményre jogosító eljárását, természetesen minden incidenst felhasznált arra, hogy a király nézetét és indulatát a fejedelem ellen tüzelje. Másfelől a Töröshöz írott levelei is elárulják abbéli törekvését, hogy a békét meghiúsítsa.

Ugyanis mikor a fejedelem Törös kívánságához képest kiállította a második *salvus conductus*-t; mikor levelileg biztosította, hogy nemcsak írásbeli menekvényt, de katonai kíséretet is ad melléje, hogy teljes biztosságban jöhessen hozzá, akkor Esterházy, attól tartván, hogy Törös csakugyan összejön Rákóczyval, királyi meghatalmazás nélkül olyan két levelet irt neki, melyek ez összejövetelt megakadályozták. Az egyikben tudomására hozza, hogy a bajor herceg fényes diadalt aratott a francia seregek felett; s ennek alapján komolyan inti, ne siessen a fejedelemhez, s egyáltalában semmiféle tárgyalásokba ne bocsátkozzék vele, míg ő felségétől újabb utasítást nem vesz. A másikban hasonló intelem foglaltatik a *salvus conductus*-ra nézve. Azt írja neki, hogy, ha a kívánt *salvus conductus* meg is kapná, addig ne induljon, míg emberei a sárospataki fogságból ki nem bocsáttatnak.

Törös azon hiszzenben volt, hogy a nádor a király megbízásából írta neki e két levelet, csakugyan nem sietett a fejedelemhez, jöllehet a kívánt menekvényt már a kezében volt. Hanem május 20-ikáról irt a fejedelemnek levelet, melyben a valódi indító ok elhallgatásával röviden csak azt mondja, hogy az udvartól veendő új utasításig legyen szíves türelemmel lenni, annyival is inkább, mert ő is kénytelen volt néhány hónapig várakozni, míg a *salvus conductus* megkapta.

A fejedelem, sejtve a nádor ármánykodását, kedvetlenül fogadta Törös levelét. Egy hétig türelmesen várt; de azontúl, nem akarván katonáit is zavarba hozni, nem volt hajlandó

túrní, s neheztelő hangon kijelentette, hogy nem hagyja magát ámíttatni, s mind a két rendbeli *salvus conductus*-át ezenel visszavonja. Ünnepelesen tiltakozván az ily eljárás ellen, megírta Törösnek, hogy ha a kapott menekvédeket vissza nem küldi is neki, ő azokat ezenel semmieseknek és érvényteleneknek jelenti ki.

Rákóczynak e batározott nyilatkozata váratlanul esapott le a nádor ármányos terveire. Törös maga is meg volt lepve, mert nem tudta, hogy voltaképen mi lehet ennek a szakításnak az oka. Azt hitte, hogy a szövetséges ellenfelek, t. i. a francziák és svédek újabb izgatása hatott a fejedelemre. Lám, — úgy mond a királynak irt levelében — most világosan kitünik az, a miről a régibb tárgyalási irományok is tanúskodnak, hogy mikép akarja Rákóczy a békét! Szendrő várát éjjel-nappal löveti, a megyéket és a városokat, továbbá a tisztántúli hajdúkat folyvást fegyverfogsásra izgatja.

Ime, milyen tésre vitetett a békeügy; mily hamar készen volt a szakítás, és mily gyorsan füstbe ment minden remény, arra nézve, hogy Törös működése eredményre vezethessen! Ő maga is visszahívását kérte a királytól; s azon hiszzenben, hogy az alkudozásoknak vége, visszaküldte a *salvus conductus*-okat is a fejedelemnek; és hogy a fejedelem hadainak kezébe ne jusson, életveszélyes úton, június 8-án Fülekre menekült.

Itt találta őt meg Tapolesányi István, a kit a királyhoz a végett küldött volt, hogy a nádor által jelzett győzelmek következtében új utasítást hozzon neki ő felségétől. Ettől tudta meg, hogy a nádor egyáltalában nem volt megbízva ő felségétől arra, hogy ez ügyben irjon vagy utasításokat adhasson neki.

Természetes, hogy ez a közlemény nagy zavarba hozta Töröst, a ki a nádor illetéktelen beavatkozása által félrevezettetve követte el azt a hibát, hogy a fejedelmet szakításra kényszerítette. Diplomatikai ügyességének egész teljességére volt szükség, hogy a hinárból kijusson, és hogy a béketárgyalások elszakadt fonalát újra fölvehesse. Jól esett neki a királynak azon üzenete és komoly intése, hogy ezentúl a nádornak semmiféle eltérő információjára ne hallgasson, hanem

igyekezzék minden módon fisztességes útat találni arra, hogy a fejedelemmel összejöhessen és vele a tárgyalást újra megkezdhesse. Jelentésében ő maga is elmondja a királynak, hogy milyen nagy zavarban volt, mikor ő felségének e parancsát megkapta. A napokban történt előzmények után majdnem lehetetlen volt a megszakadt fonalat felvenni. Másfelől pedig az újabb erővel megindított ellenségeskedések miatt attól kellett tartania, hogy egy szép napon Rákóczy seregei, melyek alig voltak félórányi távolságban, egyszer csak körülveszik Füleket, s őt mint foglyot fogják a fejedelem elé hurcolni.

Ettől a veszedelemtől csak a véletlen oltalmazta meg.

Ugyanis a fejedelem, a nélkül, hogy a nádor fennebb említett leveleinél tartalmáról értesült volna, önlelké-sugallatából késznek nyilatkozott a békére, s ezt Törösnek éppen azon pillanatban írta meg, mikor az már a legnagyobb zavarban volt.

Ez a véletlen különféle hatások eredménye volt. A hadi szerencse forgandósága és a felvidék kimerültsége legalább is annyi hatással voltak erre, mint a nádor azon goromba levelei, melyeket időközben a fejedelemnek írt. — E levelek által Rákóczy indítatva érezte magát hasonló érdes hangon felelni vissza, és határozottan kijelenteni, hogy a béke egyedül a nádor fíndorlatai miatt nem jöhet létre. ¹⁾ A míg annak kezei

¹⁾ . . . Látván — úgy mond Rákóczy május 17-én a nádorhoz írott levelében, — hogy sem közönségesen országul, s magunk is sem könnyör-géssel, sem esedezéssel, reménykedéssel és egyéb lágyabb úton nem impetrálhattunk semmit ő Felségétől *Kegyelmed miatt*, kénytelenek voltunk *extremumot* is tentalni, noha mi úgy tudtuk, hogy *Kegyelmedet* ez méltóságos tisztre szintén úgy választotta volt az evang. status, mint a romanus, úgylis kötelezte szabadságaiban való megtartásában, mint az más fél, mindazáltal mint hánt Kgló az evangélikus statussal 1638. esztendőben, jusson eszébe *Kegyelmednek*! Azután is a 14 vármegyebeliek mennyiszor küldtek *Kegyelmedhez* követeket, instáltak, reménykedtek; de mit nyertek egyebet ringatásnál, pirogatásnál, fenyegetésnél? Magába szállván azért *Kegyelmed*, s józan ítéllettel elmélkedhetvén róla, több részt tulajdoníthat *Kegyelmed* magának . . . mintsem nekünk. Mikor ő felsége kegyelmesen akarta volna is magát az evang. statusnak resolválni és kötelessége szerint mind lelki, mind testi szabadságaiban az ország statutumiban rész szerint éltetni, *Kegyelmed* minden idegen nemzet csodájára oly keményen viselté edes nemzetéhez magát, s elle-

érezhetők lesznek, addig hiábavaló minden jó törekvés. De Törössel most is kész volt alkudozni.

Erről a király is meggyőződév, kénytelen volt a nádort, mint a béke legfőbb akadályát, eltávolítani, s az egész békeügy befejezését kizárólag Törös tapintatos kezére bízni. — Június 5-én kelt levelében kellő kimélettel, de elég határozottan ezt tudomására is hozta a nádornak, a ki húsz év óta válságos időben és nehéz körülmények között első tanácsosa volt. Esterháznak meg kellett érnie, hogy öreg napjaiban, mint hasznavehetetlen államférfiú félretolattassék, hogy miatta a béke létrejövetele ne kockáztattassék!

»Törös küldöttétől halom, — írja a király Esterháznak — hogy Rákóczy akarja a békét, és hogy e részben utolsó határozatát megküldötte neki. Hogy ennek követeléseit nem közölte vele, t. i. a nádorral, annak oka, hogy a fejedelem veszélyt látott a késedelemben, ha a király végső határozatát azonnal meg nem kapja. Azután — úgy mond — azt is tudtomra adta, hogy kétségen kívül *Kegyelmed* iránti kedvetlenségből (ex aliquo disgustu erga vos) mind addig nem akar békét kötni, a míg *Kegyelmed* lesz benne a közvetítő. Ez ugyan elég nyomorult kikötés, de ez idő szerint nem tartottam mellőzendőnek. S végre, mivel a fejedelem majdnem semmi olyasmit nem proponál, a mire nézve a tárgyalások során ismételtén nem hallottam volna *Kegyelmed* véleményét; és mivel a késedelemből veszély származhatnék, ennél fogva azonnal kellett határoznom.

Egyébiránt tudomására hozza, hogy a fejedelem Szádvár helyett Regéczet követeli, mely Esterházy kezén volt; s e tekintetben is jónak látja a fejedelemnek engedni, annyival inkább, mert a nádor maga többször nyilatkozott, hogy Regéczet inkább kész eladni, semhogy Rákóczy fenhatósága

nezte ő felségének effectuálni; ez által oly fellobbant úszkókat is vete *Kegyelmed* ő szegény magyar nemzet közibe, oly distractiót szerző ő felségének e részről is, melynek nem tudjuk, érheti-e *Kegyelmed* végét vagy nem . . . nekünk csak az jó, állandó és sincora békesség kellene, de istenes és oly, (hogy) lelkiismeretünkben sem éreznénk bántódást érte. . . . Rákóczy levele Esterházyhoz május 17. Nemz. Múz. V. ő. Szilágyi S. l. m. 307 — 310. l.

alatt birja. — Tudja, hogy a nádor mennyire hordja szívében a közérdeket és mennyire ragaszkodik ő felsége uralkodó házához. . . . Végül felhívja, hogy a közjó érdekében való egyéb teendőit továbbra is folytassa, biztosítva lévén királyi kegyelméről.

Látnivaló, hogy a királyi levél elég tapintatosan volt szerkesztve. A nádor nem volt megsértve, csak a közjó érdekében ideiglen egy kényes ügytől eltávolítva.

Most már Törös egyedül lett a béketárgyalások intézőjévé.

III.

Mióta a király megírta Törösnek, hogy a nádor információira ne hallgasson, azóta egyszerre megváltozott a helyzet.

Az egymással szemben álló felek előzékenyebbek és őszintébbek lettek egymás iránt. A hang, a modor, melyet tárgyalásaikban használtak, nem oly kihívó volt, mint azelőtt. Kivánságaikat és czáfolataikat elmondották, a nélkül, hogy egymást gyanúsítsák vagy gyalázzák.

Törös e tekintetben egészen más modorú ember volt, mint Esterházy. A mint a fejedelemtől megkapta az alkudozások folytatására való felhívást, azonnal sürgette a salvus conductus kiállítását. A mint ezt a rimaszombati bíró meghozta neki, ő lázas sietséggel útnak indult; és jöllehet Fülekek körül még folytak a csatározások, ellenséges csapatok között, minden kíséret nélkül Osgyánba jutott. Itt találkozott Bálintfi Vazullal, a kit a fejedelem néhány dzsidás katonával elébe küldött. Másnap, vagyis június 19-én, délelőtt tíz óraker Rimaszombat városába érkezett, hol a fejedelem által ünnepélyesen fogadtatott és megvendégeltetett.

Az első nap tulajdonképen csak ünnepélyességekkel telt el. A fejedelem mellőzte a hivatalos komoly kérdéseket, és leginkább a királyi család tagjainak hogylétéről beszélgetett Törössel, a kinek figyelmes szeme csakhamar észrevette, hogy a fejedelmi udvarnál egy török küldött is van. De ezzel nem érintkezett, csak annyit jelentett róla urának, hogy látta Rákóczynál, de értekezésök tárgyát nem ismeri. Feltűnt neki

az is, hogy a jelen volt franczia követ féltékenységgel és látható kénkedéssel kísérte lépteit. Mind ez, valamint a füleki császári seregek rablásairól jövő hírek kellemetlenül hatottak reá.

A hivatalos audientia, melyen a békeügy elővetetett, csak másnap, vagyis június 20-án történt; de már nem Rimaszombatban, hanem Losoncban, hova a fejedelem Törössel együtt átment. Törös megbízatásához képest előadta a király szóbeli üzenetét, azután pedig írásbeli előterjesztést tett, felkérve a fejedelmet, hogy hasonlóképen írásilag legyen kegyes választát közölni vele. A fejedelem szóval azonnal megadta a választ, mely határozott és férfias hangon hangsúlyozta eddigi követeléseinek indító okait. Írásilag nem válaszolhatott azért, mert hadi ügyekkel volt igénybe véve. Naponta új meg új híreket kapván a csatatererről, különösen a fülekiek garázdaságairól, kénytelen volt rögtön intézkedni, sőt személyesen a felmerült szükség színhelyére sietni. Már június 23-án elhagyta Losoncot és Szécheny felé sietett, honnét a béketárgyalások folytatására Kemény Jánost küldötte Töröshöz Losoncra.

Kemény János nemesak jó hadvezér, de ügyes diplomata is volt. A fejedelem nevében kijelentette, hogy a király nyilatkozatával nem lehet megelégedve. Ha nem is voltak valami vérmes reményei a sikerre nézve, de azt az egyet mégis remélte, hogy ő felsége azokat, miket a nádor útján eddig nemesak szóval, de írásilag is felajánlott, nem fogja visszavonni. Sőt várta, hogy Tokaj, Tarczal és Szádvár birtokán kívül, melyek többször voltak a fejedelemnek ígérve és felajánlva, egyebet is fel fog ajánlani; mert a ki eredménnyel akar alkudni, annak nem az a feladata, hogy az egyszer tett ígéretek megtagadja, hanem inkább az, hogy újabb és újabb engedményeket tegyen. A fejedelem azonban, nem csekély megütközéssel, éppen az ellenkezőjét tapasztalja. De nem akarja a saját magániügyeit előtérbe tolni; kész azokat ezúttal teljesen mellőzni; csak azt akarja tudni: vajjon a Törösnek adott meghatalmazásban vannak-e olyan pontok, melyek a felvidéki magyar rendeknek a vallásra vonatkozó kivánságait figyelembe véve, lehetővé teszik, hogy Törös e részben valami jót eszközölhessen?

Keménynek ezen kérdésére Törös azt felelte, hogy a felvidéki magyar rendek vallásügyi sérelmeinek orvoslására vonatkozólag semmiféle útasítása nincs. Ő felsége azt hitte, hogy a felvidéki rendek azon nagymérvű engedményekkel, melyeket a nagyszombati tanácskozmányok idején elfogadtak, meg vannak elégedve. Ezt ő, Törös, a fejedelemmel is elmondotta akkor, mikor Losoncra érkezett vele, jóllehet az éppen az ellenkezőjét állította, t. i. hogy a felvidéki rendek nem elégedtek meg a nagyszombati engedményekkel. Hiszen a nagyszombati tanácskozmány éppen azért oszlott szét.

A második kérdés, melyet Kemény Töröshöz intézett, abból állott, hogy a fejedelem magánügyeire vonatkozólag fel van-e hatalmazva több engedményt tenni, mint a meynyit irásban tett nyilatkozata magában foglal?

Erre a kérdésre kitérő választ adott. Jelesül azt felelte, hogy erre is kész válaszolni azon esetben, ha előbb ő nagysága a fejedelem nyilatkozik a következő két kérdésben:

1. Az első kihallgatás alkalmával a fejedelem ezeket mondotta: gondolja meg ő felsége, béküljön ki hamar, mert az egész kereszténység fegyverben áll. Törös e szavakból azt értvén, mintha a fejedelem oly szövetségre lépett volna társaival, melynél fogva azoknak engedelme nélkül nem is köthet békét ő felségével; ha ez áll, akkor hiába fogja tárgyalni a fejedelem privát ügyeit.

2. A második kihallgatás alkalmával világos szavakkal mondá a fejedelem: hogy ő felségével semmi szín alatt nem békülhet ki, mindaddig, míg az nem orvosolja a felföldi magyar rendek sérelmeit, különösen pedig azokat, melyeket vallásuk miatt szenvedtek. Minthogy e tekintetben a nagyszombati megállapodásokon túl nem mehet, tehát a privát ügyek tárgyalása nem volna egyéb időpazarlásnál.

Látjuk e kérdésekből, hogy a két fél eljárása hasonló két hatalmas birkozónak eljárásához, melynél fogva mindenkéltől azt keresik, hol lehessen az ellenfelet jól átkarolni, a föld biztos talajáról fölemelni és ezzel egyszerre a földre teríteni. Törös érzi, hogy, ha egyenes választ ad a fejedelem kérdéseire, akkor okvetetlenül meggyengíti álláspontját, mert az ellenfél átkarolván derekát, legalább is fölemelheti a levegőbe.

Jobbnak látta tehát hasonló fogáshoz nyúlni, s tett kérdéseivel éppen oly helyzetbe hozni ellenfelét.

Kemény, e kérdésekre nem lévén felhatalmazva választ adni, visszatért küldőjéhez, a ki már akkor nem Széchenyben, hanem Palánk és Gyarmat közötti táborában volt. Közölvén vele a két pontot, ez azonnal átüzent Törösnek, hogy látogassa őt meg táborában. Ez meg is történt. Törös megjelenésén, barátságos fogadtatásban részesült; még vacsorára is ott tartóztatta a fejedelem. A beszélgetés feszelen, komoly volt. Főlemlegették a nagyszombati tanácskozmányokat s azoknak a vallásra vonatkozó megállapodásait is. A fejedelem nem tagadta, hogy a biztosok bizonyos kérdésekben meggyeztek, de emlékeztette Töröst a bártsai országgyűlésre, mely azokat csak bizonyos új záradékokkal volt hajlandó elfogadni. A rendek szabatosabb formulázást kértek azért, hogy jövőre nézve ne legyen ok újabb czivakodásra.

Törös e szavaknak igazságát nem vonhatta kétségbe. Nem is tett egyéb ellenvetést, mint azt, hogy e tekintetben nincs semmi határozott utasítása; de a fejedelem kívánságához képest kész volt ő felségét gyorsfutár által értesíteni az ügy állásáról, nehogy a késedelemből új veszély támadhasson. A fejedelem viszont megígérte, hogy bizonyos pontokra nézve irásban fog nyilatkozni.

Ezzel a barátságos beszélgetés véget ért. A fejedelem táborában maradt, Törös pedig Báthra ment. Itt kereste őt fel Kemény János, a fejedelem küldötte; s irásban mutatta fel neki a vallási sérelmek azon pontjait, melyekre nézve a bártsai országgyűlésnek észrevételei, illetőleg kívánatai voltak. Ezekben pedig az volt, hogy az ország minden rendei, a szabad királyi városok, úgyszintén a szabadalmazott községek, továbbá a magyar vég helyeken lévő katonák szabad vallásgyakorlattal birjanak, a templomok, harangok és temetők szabad használatával együtt, és hogy vallása miatt senki, semmi ürügy alatt és semmiképen ne háborgatassék. Ezt a szabadságot a bártsai rendek a jobbágyokra is ki akarták terjeszteni. Ki akarták mondatni, hogy ezután a városokban és falvakban a lelkészek a nép akarata ellenére hivatalaikból el ne mozdíthatassanak s paplakjaikról el ne üzetthessenek;

ellenkezőleg azok is visszahelyeztessenek, a kik eddig erőszakosan elűzettek.

A templomokra nézve, melyek 1638. óta mindkét részről elfoglaltattak, azt kívánták kimondatni, hogy azok előbbeni birtokosaiknak visszaadassanak, a további foglalások pedig szigorúan betiltassanak. A többi sérelmek orvoslására küldessenek ki a megyékbe oly biztosok, a kik azokat a sérelmeket a helyszínén összegyűjtván, orvoslás végett országgyűlés útján ő felségének betérjesszék. — Az országgyűlési végzések ellen vétőkre László király hatodik decretumának VIII. cikkét kívánták alkalmaztatni. Általában szabatosan kívánták formuláztatni mind azon kérdéseknek törvényes elintézését, melyek eddig akár a szent szék, akár a jezsuiták miatt minduntalan felújítottak; és az ország nyugalma érdekében egyetemes országgyűlést és egyetemes amnestiát óhajtottak.

Mindezeket Kemény bőven és tüzetesen megbeszélte Törössel. Ez utóbbi megígérte, hogy ez ügyben újabb fölterjesztést teend ő felségének.

A fejedelem magánügyeit illetőleg is nehéz kérdések voltak megoldandók. A hét vármegyére vonatkozólag a fejedelem ragaszkodott régebbi követeléseire. Kívánta, hogy azok neki és idősebb fiának, mint fejedelmi utódának átengedtessenek. Ezt annál inkább remélte megnyerhetni, mert — úgy mond — előrehaladott koránál fogva már úgy sem élhet sokáig.

Tarczalra és Szádvárra vonatkozó kivánságait írásba foglalva kívánta külön küldött által ő felsége elé terjeszteni. De Törös, mielőtt e kivánságot teljesítette volna, személyesen kívánt találkozni a fejedelemmel. Fel akarta őt kérni, hogy adja elő, akár írásban, akár élőszóval azokat a pontokat, melyekben kivánságainak összege foglaltatik. E végből új audientiát kért. Június utolsó napján a Garam melletti Macskarévre utazott, a hová a fejedelem eleve kitűzte volt az összejövetelt. Mint mindig, most is szíves fogadtatásban részesült; de azt nem nyerte meg, hogy a fejedelem írásban adja át föltételeit. Csakis élőszóbeli előadás után írhatta meg Ferdinándnak a következőket:

1. A fejedelem a minapában tett kérdéseimre akképen

válaszolt, hogy ő Felségeddel szabadon és tisztességes cím alatt megkötheti a békét, a nélkül, hogy szövetséges társainak tett ígéreteit megszegné, mivel a francziákkal kötött egyezsége már nemsokára letelik; a svédeknek pedig semmivel sincs lekötve.

2. Kéri Felségedet, hogy a felvidéki rendeknek Nagyszombatban tárgyalt vallásügyi sérelmeit a már említett záradékok szerint orvosolni méltóztassék. Ha ezt Felséged megígéri és a következő pontokban összefoglalt magán kérelmét teljesítendi, azon esetben a béke megköthető.

Magán kívánságai ezek:

1. Kívánja magának átadatni Tokajt és Tarczalt háromszázezer forintban, és pedig a fiágra való szállás jogával; ha ez kihalna, akkor ezen összeg fizetessék ki a nőágon való örökösöknek, vagy a kiknek ő fogná rendelni. Ez esetben az illető birtokok a királyi fiscusra lennének szállandók.

2. Kívánja, hogy a Tokajhoz kötött fennebbi összeghez építkezés czímén irassék be ötvenezer forint, minthogy azon vár kívül-belül annyira meg van rongálva, hogy annak bástyái, különösen azok, melyek a folyó felől állanak, nem sokára összedőlnek. E várat azért is szükséges kijavítani, hogy, ha a tiszántúli váracskok bármi módon veszélyeztetve lennének, a tokaji vár elővárul szolgálhasson. Kívánatosnak tartaná a fejedelem, hogy az e várban lévő épületek szakértő kőművesek által megvizsgáltatnának és megbeesültetnének.

3. Kívánja Regécz várát százezer forintban beiratni, de csak fiörökösei számára, kiknek kihalása esetén ez összeg a nőörökösöknek, vagy az általa más kijelölendőknek volna kifizetendő. Ő felsége elég móddal rendelkezik arra nézve, hogy a nádort kártalaníthassa.

4. Lennének még más apróbb kivánságai is, melyeket Klobusiczky fog neki összeírni.

5. Ragaszkodik előbbeni követeléseire, Ecsedet és Nagybányát illetőleg, fentartatván ő felségének egyéb jogai.

Ezek volnának azok, a melyeknek teljesítése mellett meg lehetne kötni a békét; a fejedelem a maga részéről még csak azon kéréssel járul ő felségéhez, hogy, mivel minden

késedelem veszedelmet idézhetne elő, magát lehetőleg gyorsan elhatározni kegyeskedjék.

Ugyanis Törös maga látta azon svéd követet Rákóczy-nál, a ki azt a hírt hozta, hogy Torstenson néhány nap múlva beveszi Brünn várát, mely esetben seregeit azonnal Pozsony ellen vezérli. Ha ez bekövetkezik, akkor legalább is nehezebbé válik az alkudozás.

A fejedelem, midőn a fennbbi pontokban foglaltakat Törössel közölte, még arra nézve is kijelentette óhajtságát, hogy ő felsége ezen béketárgyalásoknál a nádor tanácsát ne vegye igénybe, mert különben a béke sohasem fog létrejöhetni.

Törös mind ezeket részletesen megírván Ferdinándnak, Szenkviczy Mátyás titkárát, néhány fejedelmi katona kísérete mellett útnak indította Bécs felé.

IV.

Bécsben Szenkviczy megérkezése nagy feltűnést okozott. Az ott tartózkodó magyar főurak, köztük a mellőzött nádor, kíváncsian várták Törös működésének eredményét. Nem hiányoztak, a kik kárörömmel hirdették, hogy a királynak ez új kegyeltje elárulja az uralkodó család és a baza érdekeit. De jövendöléseik nem teljesültek.

A király kegyesen fogadta a Szenkviczy által hozottakat, és hogy mennyire méltányolta Törös sürgetéseit, azt azzal bizonyította, hogy azonnal válaszolt neki, s ugyancsak Szenkviczy által megküldötte a fejedelem kívánságaira való utolsónak nevezett resolúcióját.

Ebben a Tokajra és Tarczatra vonatkozó kívánságot teljesítendőnek ítélte; úgy azonban, hogy a fejedelem, régibb ajánlatához képest, fizessen Homonnaynak százezer forintot.

Regéczre vonatkozólag ő felsége azt válaszolta, hogy habár ez ellen, a nádorra való tekintetből, a ki különben is nagy károkról panaszkodik, súlyos ellenvetései lennének: mindazáltal ezeknek mellőzésével, a közjó és a közbéke kedvéért, e kívánságot is teljesítendőnek ítélte. — E szerint a fejedelem fizessen a nádornak százezer forintot, és pedig

akképen, hogy a nádornak Regéczben maradt, mintegy százhatvanezer forint értékű tárgyaiért illő kárpótlást adjon.

Ecsedre és Nagybányára nézve is teljesíti a fejedelem kívánságát a mostani birtokosok kihalása esetén.

A mi a magyarországi felvidéki hét vármegyét illeti, azokat is kész átengedni a fejedelemnek azon feltételek mellett, melyek alatt egykor Bethlen bírta.

A mi végül a felvidéki rendeknek abbéli kívánságát illeti, hogy a vallásügyben tett engedményeken némi módosítások tétessenek, erre nézve ő felsége azon kívánságának adott kifejezést, hogy a Nagyszombatban mindkét részről történt megállapodások épségben tartassanak, s e részben semmiféle változás ne tétessék. ¹⁾

Szenkviczy e pontokkal július 7-dikén érkezett vissza Töröshöz, a ki még három nap előtt Nagy-Tapolcsányból Rípye nevű faluba ment át, hogy a Krakovában tartózkodó fejedelemhez közelebb legyen.

Tudnivaló, hogy a svédok ez alatt diadalmasan vonultak előre. Brünn bevételét, és már komoly intézkedések tétettek arra nézve, hogy Pozsony bevétessék. A svéd hadvezérek és követek majdnem mindennapos vendégei voltak a fejedelemnek; s éppen nem lehet csodálni, hogy a fejedelmet minden áron a béketárgyalások megszakítására akarták bírni. Azonban Rákóczy okosan vezette dolgát. Nem akart határozni mindaddig, a míg Ferdinándnak utolsó resolúcióját meg nem kapja. Annak tartalmához képest kellett további eljárását irányoznia.

Mikor Töröstől arról értesült, hogy ő felségének nehezen várt végső határozata megérkezett, nem esekély zavarba hozta ennek azon kívánsága, hogy neki minél előbb audientiát adjon. Régi szokás szerint a király követét, valahányszor valami lényeges üzenettel jött, ünnepélyesen kellett fogadni. Ez most annyiban járt volna kellemetlenséggel, a mennyiben a fejedelem környezetében lévő szövetséges küldöttek okvetet-

¹⁾ Ad ultimam illustrissimam ac celsissimam principis Transylvaniae postulata resolutio suae Majestatis Caesaris Viennae 4. Julii Anno 1645. facta. Szilágyi i. m. 318. és 319. l.

lenül megbotránkoztak volna a miatt, ha látják, hogy szövetséges társuk az ellentél követét ünnepélyesen fogadja s vele nyilvános tárgyalásokat folytat. A körülmények és a közönséges eszélyesség azt kívánták, hogy ez a kellemetlenség kikerültessek; annyival is inkább, mert köztudomású dolog volt Duclos francia tisztjeinek azon fenyegetése, hogy, ha Törös oda jön, azonnal megölik.

A fejedelem ily körülmények között azt írta Törösnek, hogy, bármily szívesen óhajtana őt minél hamarabb fogadni és vele a béke ügyében személyesen értekezni: a nála lévő idegenek miatt ezt nem tartja helyesen keresztülvihetőnek. Minélfogva kéri, ne vegye rossz néven, hogy ha régi hű embere Bálintfi Vazul által fog vele érintkezni.

Törös belátta a helyzet kényes voltát, és beleegyezett a fejedelem kívánságába, de természetesen annak kifejezésével, hogy ebből ő felsége tekintélyének csorbitása ne következék, és hogy egyebekben a szokásos külsőségek tiszteletben tartassanak.

A fennebb közlött királyi resolutio pontjainál azonnal szembetűnik azon körülmény, hogy azok nem azon sorrendben vannak tartva, melyben azokat Törös fölterjesztette. Ott a közügyeket érintő pontok voltak elül, s úgy következtek a magánkívánságok. Itt megfordítva a privát kívánságokra adatik előbb válasz, és a legnehezebb pont, melyre Rákóczy kezdettől fogva legfőbb súlyt fektetett, legutoljára maradt. Ezzel a királynak azon óhajtása volt jelezve, — melyet különben levelileg is kifejezett — hogy Törös mindenek előtt a fejedelem magánkívánságait tárgyalja. A király azon téves nézetben volt, hogy, ha a privatumokban enged, akkor a közügyekre nézve is könnyen megegyeznek. Ez a nádor azon régi és sokszor ismételt állításának elfogadását jelenti, hogy a fejedelem csakis magánérdekből fogott fegyvert; s mihelyest családi érdeke kielégítettik, a vallással és a közszabadsággal nem sokat fog törődni.

Törös a király kívánságához képest szintén előtérbe tolt a privátügyeket. A Bálintfinak írásban átadott pontok hasonlóképen azon rendben voltak fogalmazva. Mikor azokat a fejedelem olvasta, csakhamar észrevette a fogást; de a hadi

események gyors egymásutánja nem engedte, hogy ilyenek felett vitába ereszkedjék. Szeretett volna a dolog lényegére azonnal válaszolni. Nem tehetette, mert a hadvezérek jelentései minden idejét igénybe vették. Négy napig kellett várni, míg a királynak adandó válaszát elkészíthette július 11-én.

Ebben azt mondja, hogy ő felségének Tokajra és Tarcalra vonatkozó resolutiójával meg van elégedve; s ehhez képest a Homonnay részére kért százezer forintot két részletben egy év alatt kész lefizetni.

Regécz ügye kissé bonyolultabb volt. A király százezer forintot kért és a nádor tárgyaiért százhatvanezeret. A fejedelem azt kívánta, hogy vállalja magára ő felsége a százezeret, ő, a fejedelem, kifizeti a hatvanezeret. Későbbben azonban kisült, hogy kétszázötvenezerrel van a szó. Ebből a fejedelem kész volt elvállalni százezeret, a többinek elvállalását ő felségtől követelvén, úgy azonban, hogy az inscriptio kétszázhatvanezer forintra szóljon, örökös joggal fiágra, olyformán mint Tokaj- és Tarcalnál.

Azt is elfogadta, hogy Ecsed vára a hozzá tartozandó jószágokkal, Nagy- és Felsőbánya pedig hasonlóképen összes tartozékaival együtt Bethlen István és Péter halála után azonnal reá és örökösre szálljon. E mellett azonban szabadságukban legyen Bethleneknek időközben másképen is intézkedni, ha a fejedelemmel megegyezhetnek.

A hét vármegyére vonatkozó királyi határozat ellen sincs kifogása; csak azt óhajtana, hogy hozzátéessék még Szathmár vármegye és vára, továbbá Szabolcs vármegye és Kálló vára, ugyanazon joggal, a minővel azokat egykor Bocskay István bírta. — Tokaj várának jókarba hozataláért ötvenezer forintot kívánt magának inscribáltatni; Sárospatak kijavításáért huszonöt ezeret; Munkácsért hasonlóképen huszonöt ezeret. Az ellen, hogy az épületek szakértők által megvizsgáltassanak és megbecsültessenek, nincs kifogása.

A vallás dolgát illető pontra nézve most is követelte, hogy a birtfai záradékok fölvetethessenek, mi által jövőre nézve minden sérelmek kikerülthetnének.

Végül azt is kérte, hogy ő felsége adasson neki a besztercebányai bányából ötven mázsa rezet, és hogy ápril

26-kától számítva a bányavárosok és bányák jövedelme egész a béke megkötéséig neki adassék.

Törös, a mint a fejedelem e követeléseit Bálintfítól átvette, látta, hogy itt valamivel több követeltetik, mint a mennyi a legelső kívánságokban volt. Meg is üzenté Rákóczynek abbéli kérelmét: ne kívánja a két vármegyét se Szathmár és Kálló várait, mert ez által ő felségének új kellemetlenséget okoz. Elégedjék meg a hét vármegyével, úgy, a mint eredetileg javasolva volt, s akkor a béke létrejön.

Rákóczy azonban ragaszkodott követeléséhez; s viszont azt üzenté Törösnek, hogy e kívánságát gyorsfutár által terjessze elő ő felségének. — E kívánsághoz képest Szenkúvics július 13-án csakugyan Bécsbe utazott.

A míg ő oda járt, az alatt a csatatérről új meg új hírek érkeztek. A svédek diadallal nyomultak Magyarország felé. Torstenson követet küldött Rákóczyhoz, a szövetségesek nevében sürgetendőt, hogy minél előbb indítsa el megígért segédesapatait a svéd főhadereghez. — Törös mindezekről tudomással bírt, és nem csekély aggodalommal szemlélte a fejedelemmel való tanácskozásokat, melyekből könnyen a béke ügyének meghiúsítása eredhetett. Eschien Sándor, a svéd küldött oly kedvező színben tudta feltüntetni az eddigi hadi eredményeket; s a jövőre nézve oly biztosan számított a teljes diadalra, hogy Rákóczy nem térhetett ki indokai elől. A sürgetésnek és tanácskozásnak az lett a vége, hogy a fejedelem seregének nagyobb része, fiának vezérlete alatt, azonnal induljon a svéd tábor felé; a kisebbik része a fejedelemmel együtt maradjon helyben.

Törös július 13-káról szóló levelében mindezekről értesíté Ferdinándot, megírván azt is, hogy ő saját szemével látta, mikor Rákóczy Zsigmond és Kemény János vezérlete alatt a fejedelem seregének színe-java ágyúkkal és élelmi szerekkel ellátva, harci riadók hangzása mellett Morvaország felé indult.

Ebből természetesen bajt jósolt, és valóságos lelki szorongások között várta a király válaszát. Izzagottsága nőttön nőtt, mikor látta, hogy a fejedelem is folytonosan katonái között mozog s napról napra változtatja hadi szállását. Törös

követte a fejedelem lépteit. Július 14-én Krakovánt elhagyván, Kosztolánba ment; innét másnap már tovább kellett mennie a hadsereggel Szomolány felé. Itt a fejedelem is megállapodott, és hogy a király követét is minél kényelmesebben elszállásolhassa, a Pongrácz család kastélyszerű kuriáját rendelte neki lakásul. A kuria a község szélén egy szép kert közepén állott, s úgy a külső táj szépsége, valamint a lakás berendezése is teljesen kielégítő, sőt úri és kényelmes volt. Szegény Törös, mikor itt elhelyezkedett, nem is gondolt azon nagy veszedelemre, mely őt valóban komolyan fenyegeté.

Ugyanis a svédek mindig rossz szemmel nézték azt, hogy a királynak békekövete kíséri a fejedelmet. Törösben nem láttak egyebet, mint egy veszedelmes embert, a ki az ő szövetséges társukat el akarja csábítani, és a kinek működése kockáztatja az ő csatatéri diadalaikat. Találkoztak köztük túlságosan vérmes férfiak, a kik már-már Bécs falain látták a svéd diadalmas zászlókat lengeni, a kik a magyarok segítségében bíztak, azért rajongtak és halálos gyűlöletet tápláltak a császár iránt. Ezeknek sikerült Törös ellen, mint a császár embere ellen, oly izgalmat támasztani a jelenlévő svéd katonák között, melynélfogva ezek elhatározták, hogy őt megölik. Egyszer csak megrohanták a Pongrácz-féle kuriát, és iszonyú zaj, káromkodás és fenyegetőzés közben keresték Töröst, hogy megölhessék. A nagy zajra figyelmessé lett magyar és svéd tisztek, köztük Duclós is, azonnal a hely színére siettek, és az őrjöngő tömeget szétoszlattván, Töröst a veszélyből kiszabadították.

Rákóczy a kellemetlen incidens felett mélyen megbotránkozván, a lázítókat keményen megbüntette; Törösnek pedig azonnal más és biztosabb lakást rendelt Szomolány községében, éppen a fejedelem közvetlen szomszédságában. Ezzel a csend és rend helyreállott. De Törösnek még napokon keresztül kellett látnia a svédek tüntetését a császár ellen. Nemesak az exaltált idegenek, de a higgadtabb magyar katonák is rebesgették, hogy a fejedelem nemsokára megindul Pozsony felé, hol Torstensonhoz csatlakozván, beveszi a királyi várat.

Ez azonban be nem következett. A fejedelem nem

Pozsonyra, hanem a Morvába ment fiára és seregére gondolt. Azok után indult július 22-én, és néhány napi fáradságos utazás után Szenicze városába érkezett. Itt fogadhatta el ismét Töröst, a ki cleve jelentette neki, hogy Szenkviczy már megérkezett Bécsből a király újabb resolútiójával.

A fogadtatás rövid volt. Törös előszóval adta elő a király határozatát, melynek tartalma az volt, hogy ő felsége vele született kegyelménél fogva, és Magyarországa iránt táplált jó indulatától vezéreltetve, kész a fejedelem kívánságát teljesíteni, csak Szathmár és Szabolcs vármegyéket, s a bennök lévő két várat, t. i. Szathmárt és Kállót ne követelje, mert azokat már nem engedheti át. Erre ő felségének súlyos okai vannak. Ne kívánja tehát a fejedelem azt, a mi lehetetlen, hanem elégedjék meg az eddig felajánlottakkal.

De a fejedelem éppen nem tartotta lehetetlennek azt, a mit kívánt. Tüzetesen kimutatta Törös előtt, hogy a két vármegye átengedése által ő felsége állandó békét szerezhet magának; s ha itthon nincs baj, akkor Németországban is biztosabban fogja helyreállíthatni a békét. Hogy állításainak nagyobb súlyt kölcsönözzön, átnyújtotta Törösnek a bécsi békekötésnek egy legújabbban nyomtatott példányát, figyelmetve őt arra, hogy akkor a király még nagyobb engedményeket tett Boeskaynak. Pedig Rudolf királynak nem volt annyi ellensége, mint most ő felségének. Az örökös tartományokban és Németországban béke volt. Most mindenütt harc és háború pusztítja ő felsége birtokait. Napról napra súlyosabb a helyzet; minél fogva ő felsége saját érdekében cselékednék, ha a két vármegyét és várat neki és utódainak átengedné. Ismételve kijelenté, hogy e kívánságától semmi körülmények között nem fog elállani. Elég kárt és jogtalanságot kellett Erdélyben szenvednie; utódai is azt szenvednék, ha e kívánságától elállana.

Törös mindent elkövetett, hogy a fejedelmet engedékenységre bírja. S midőn semmiféle ellenvetés, semmiféle új ok nem használt, elővette legutolsó argumentumát, mely abból állott, hogy, ha e kérdésben a fejedelem nem enged, akkor kénytelen lesz a tanácskozmányt félbeszakítani és eredmény nélkül urához visszatérni.

Azt hitte, hogy ezzel a fejedelemre nyomást fog gyakorolni. Azonban csalódott.

A fejedelem a legnagyobb nyugodtsággal azt felelte neki, hogy eltávozását nem fogja akadályozni.

Ha — úgy mond — ő felségének az a kívánsága, hogy ilyen okból hiúsíttassék meg a béke, ám legyen. Ő sajnálni fogja ezt, de különben biztosítja a császár követét szabad visszautazásáról. Kellő kisérletet fog melléje rendelni, hogy sérelmet ne szenvedjen.

Törös meg volt lepve a fejedelemnek e magaviselete által. Szomorúan ment vissza lakására, hogy holmiját összeszedvén, eredménytelenül visszautazzék urához. Már a kocsai készen állott.

Ebben a pillanatban lépett elő Szenkviczi, a ki Törös megbízásából a királynál járt, és kihuzott zsebéből egy királyi levelet, melyet az csakis azon esetre parancsolt neki átadatni, ha Rákóczy semmiképen engedni nem akarna, és ez által szakításra kerülne a dolog. Most beállott ez az eset. Törös átvette a levelet. Izgatottan olvasta végig annak sorait, melyeknek tartalmából felhatalmazást nyert Kálló és Szathmár átengedésére is.

Ezzel egyszerre kedvező fordulat állott be a tárgyalás menetében.

V.

Rákóczy örömmel vette tudomásul a fordulatot. Most már hinni kezdte, hogy valóban létre fog jönni a béke, ha valami előreláthatatlan akadály nem fog előgördülni.

Törösnek ugyanazon alkalommal, mikor a Szathmárra és Kállóra vonatkozó eme kedvező határozatot vette, az is meg volt hagyva, hogy a békepontok fogalmazásánál vigyázzon, és ne egyezék bele mindenbe egyszerre, hanem fokozatosan tegye az engedményeket. Ez általános szokás volt az alkudozásoknál.

Ehhez képest, mikor Szenicze-ről való eltávozás után néhány nappal utóbb Kopcsányban folytatták a tanácskozást, Törös nagy feneket kerített a dolognak. Elmondta, hogy ő

felsége milyen nagy áldozatot hoz Magyarország békéjének, mikor a fejedelem kívánságának enged. Ime kész átadni ismét két vármegyét és két várat, hogy ezzel kegyelmét és atyai jó indulatát az ország iránt bebizonyítsa. De gondosan hozzá tette, hogy a két várat a fejedelem halála után idősebb fia is bírhasa.

Ez tulajdonképen azt jelentette, hogy a kisebbik fiú nem örökölheti az említett két várat. — Természetes, hogy a felfogás ellen azonnal felszólalt a fejedelem. Ő az átadást örökös joggal kívánta; úgy kívánja most is. Tehát nemcsak idősebb, hanem ifjabbik fia is bírhasa a nevezett megyéket, ha fejedelemmé választatnék. Ez ellen ismét Törösnek voltak kifogásai. Ő felsége csak bizonyos feltételek mellett hajlandó átadni az említett vármegyéket; jelesül úgy, hogy azok a fejedelem két fiának elhalása után ismét az ausztriai házra szálljanak vissza. A fejedelem ennek ellenében azt kívánta, hogy a birtokot azon esetben is bírhasa a kisebbik fiú, ha nem lenne fejedelem. Abban hajlandó volt engedni, hogy a két fia halála után azoknak fiórkösei ne bírassák ugyan a két vármegyét, de örökölhessék a várakat.

Erre Törös azt felelte, hogy az nem lehetséges; ő felsége jövőre nézve nem köttetheti meg annyira a kezét. Végre abban állapodtak meg, hogy ám örökölhessék az utódok is a várakat, de csak ha fejedelmek lesznek, de mint magánemberek nem.

Rákóczynak még egy más lényeges kívánsága is volt, nevezetesen az, hogy ha a béke miatt akár a töröktől, akár más valakitől megtámadtatnék, azon esetben ő felsége oltalmat és segélyt ígérjen neki; s engedje meg azt is, hogy, ha szükséges lenne, seregét a király országába is bevihesse. E tekintetben Törös kilátást nyújtott neki a király támogatására.

Nehezebb volt Szerednye várának ügye, melynek átengedését a fejedelem több alkalommal sürgette. Ebben azonban azon akadály merült fel, hogy azt egykori birtokosa Dobó Ferencz végrendeletileg nejének hagyományozta. Ezt tehát ez alkalommal nem intézhetvén el, a fejedelem azt kívánta, hogy az a legközelebbi országgyűlés elé terjesztessék.

Törös, nem érezvén magát illetékesnek ilyen ügyekben határozni, ismét Szenkviczyt küldötte Bécsbe, hogy ő felségének engedélyét, illetőleg a fejedelem kívánságába való beleegyezését kieszközölje. Ezt maga a fejedelem is így kívánta, és hogy Szenkviczy teljes biztosságban folytathassa útját, öt lovas kíséretet rendelt melléje. Ez intézkedés azonban nem mentette meg Szenkviczyt a veszedelemtől. Alig indult el július 27-én; alig haladt egy pár mértföldnyire a fejedelem katonái által megszállott vidéken; a svéd katonák útját állották és fegyvereikkel agyonveréssel fenyegették. Hiába hivatkozott salvus conductusára, azok pisztolyt szegezve mellének, követelték tőle az iratokat. Kétségenkívül megölték volna, s az iratokat, melyeknek nyilvánosságra hozatalát a fejedelem igen sok oknál fogva nem kívánta, elkobozták volna, ha a zajra előjött magyar katonák meg nem akadályozták. A svédek annyira el voltak vakulva szenvedélyök által, hogy a felmutatott salvus conductust sem tartották tiszteletben; ezért Rákóczy emberei, midőn megértették az ügy veszélyességét, erőhatalommal kergették el az útonálló svédeket.

Egyéb közbejött események is veszélyeztették a békét. A vármegyék protestáltak az ellen, hogy fiaik az ország határain kívüli háborúba vitessenek. Ezt a fejedelem tapintatosan és okosan intézvén el, egyszerre elterjedt a hír, hogy Lipót főherczeg nagy sereggel indult Morvaország felé, és hogy útközben a fejedelemnek Kopesányban lévő táborát akarja megtámadni.

Ez azonban nem történt meg. Ellenkezőleg a békeügy lényeges előhaladást tett az által, hogy Szenkviczy augusztus 3-án meghozta Bécsből a király kedvező válaszát a még felforgó vitás kérdésekre nézve. Ez láthatólag kedves benyomást tett a fejedelemre, különösen az által, hogy Szathmár és Kálló bírhatalmi jogát ifjabbik fiára is kiterjesztette, még azon esetre is, ha ez nem lenne erdélyi fejedelem. Tudnivaló, hogy ez volt a fejedelem kedvence, a kinek a részére kivívott minden kedvezmény végtelen örömet okozott Rákóczy atyai gyöngéd szívének.

Törös ekkép minden fennálló nehézségek eltávolítása után elérte azt, hogy a békepontok szerkesztéséhez foghatott.

A szerkesztés maga nem ment nehezen; a fejedelem többé nem volt követelő.

Mihelyt elkészültek, ő azonnal kész volt a preliminarékat aláírni, és sürgette, hogy azok megerősítés végett minél előbb Ferdinándnak is elküldessenek.

Ez meg is történt. A fejedelem személyes követeléseit augusztus 8-án, a felvidéki rendek kívánságát pedig augusztus 20-án írta alá.

Mikor Szenkviczy visszahozta a király által megerősített okmányokat, Rákóczy figyelmesen átolvasta azokat, és a bevezető és befejező mondatokra vonatkozó megjegyzéseit közölte Törössel. Ugyanis a bevezetés azon kitételére nézve, mely szerint mondatik, hogy az engedmény *némely vármegyék kívánságára* adatik meg, azt kívánta, hogy *az ország kívánságára* történt. A befejezésben hasonlóképen azon kitétel helyett, hogy »némely vármegyék biztosíttatnak,« kívánta tétetni ezt: »a karok és rendek,« hogy a szöveg összhangban legyen elejével, a hol az mondatik, hogy minden karok és rendek szabad vallásgyakorlattal birjanak.

Természetes, hogy Törös mindent elkövetett, hogy e változtatások elmaradjanak, és hogy a fejedelmet megnyugtassa. Jelesül felhozta, hogy egész országra már csak azért sem lehet hivatkozni, mivel az a katolikus és világi rendekből is áll. Már pedig ezek nem vettek részt azon kívánságban, hogy szabad vallásgyakorlat legyen. Lehetetlen tehát az egész ország nevében beszélni. Végre hosszas vitatkozás után a bécsi bébekötés alkalmával használt kitételhez folyamodtak, mely úgy hangzik, hogy ő felsége a fejedelem és a hozzá szító magyarok kívánságára tette az engedményeket.

Mint hogy azonban a fejedelem szigorúan ragaszkodott azon kívánságához, hogy a conclusióban foglalt biztosítás Magyarország összes karainak és rendjeinek adassék; Törös pedig nem érezte magát felhatalmazva, ily lényeges változtatás megtételére: tehát ismét ő felségéhez küldötte Szenkviczyt, azon kéressel, hogy e nehézséget eloszlatni kegyeskedjék.

A míg a követ odajárt, addig Rákóczy közölte Törössel azon biztosító iratát, melyet ő felsége részére volt kiadandó. Törös most úgy tett, mint előbb a fejedelem. Az iratnak külö-

nösen bevezető és befejező részét vizsgálta meg szigorúan. Kifogást tett a bevezetés azon kifejezése ellen, melyben Rákóczy mondja, hogy Magyarország és a nemzet szabadságainak megsértése miatt fogott fegyvert ő felsége ellen. Ez — úgy mond Törös — sértő kifejezés a királyra nézve, melyet meg nem tűrhet, még akkor sem, ha e miatt a béke minden eddigi eredményét kockáztatná is.

Ekkor a fejedelem kiméletesebb kifejezést ajánlott. Legyen — úgy mond — úgy, hogy »súlyos okoknál fogva« — ob gravissimas causas.

Törös még ezt is keménynek találta. Egyáltalában nem akarta megengedni, hogy a háború okául ő felsége legyen feltüntetve. Rákóczy tehát, hogy utólagosan keserűséget ne okozzon, reá bízta a kellő kifejezés megtalálását. Ekkép e kérdés is elintéztetett.

Azonban a király serege részéről oly mozgalom támadt, mely majdnem egészen meghiúsította az eddigi eredményeket.

Ugyanis egyszerre hire terjedt, hogy gróf Puchaim és Lipót főherczeg Felső-Magyarország, illetőleg az erdélyi fejedelem ellen indultak meg hadaikkal. A bányavárosok veszélyben vannak; a polgárság feljajdult. Rákóczy ily körülmények között Töröshöz fordult. Előadta, hogy ime gr. Puchaim Trencsén megyébe törvén, híveinek birtokait pusztítani kezdette, hogy jelesül Illésházy Gáspárnak kastélyát majdnem földig rombolta, s egyéb nemesek kuriáit is kirabolta. Ezt ő tétlenül nem nézheti. Ennélfogva Bakos vezérét megbízta, hogy magához vevén a fejedelem fiának, és Duclosnak seregéből kellő számú csapatokat gróf Puchaim ellen vonuljon. Együttal jelenté, hogy irt Torstenson tábornoknak is, hogy szükség esetén bizonyos számú hadsapatokat bocsásson ezek támogatására. Ennek válaszát már birja. E szerint Torstenson nemcsak segélycsapatokat ígér, hanem késznek nyilatkozik Brünn odahagyásával személyesen, összes hadaival, Puchaim ellen Rákóczyhoz csatlakozni, hogy így egyesült erővel harcolhassanak Ferdinánd ellen.

Rákóczy e levelet közölte Törössel, a ki meglepetésében nem tudott egyebet válaszolni, mint azt, hogy, ha ekképen a hadi tér hazánkba tétetik át, bizonyos, hogy a különben is

sokat szenvedett és sanyargatott ország hamúvá lesz. Egyébiránt csodálkozik, hogy a fejedelem Puchaim föllépéséből oly nagy zajt csinál. Hiszen katonai és hadi szempontból nem lehet ellene panaszt emelni, mivel nincs formális fegyverszűnet. — Szemére veti Rákóczy-nak, hogy ő is segínyt adott Torstensomnak, mikor az Brünnt kezdte ostromolni, s megengedte, hogy Szomolyán vára és több kastély kiraboltassék. Tehát a háború jogán Puchaim is tehetett hasonlót.

Nem lehet tagadni, hogy a béketárgyalások ideje alatt mindkét részről sok visszaélés történt a harcmezőn. De most a béketárgyalások oly stadiumban voltak, hogy a már-már megerősített békét felbontani vagy kockára tenni csakugyan istentelenség lett volna. Gondoskodni kellett tehát alkalmas eszközökről, melyekkel az ily hadi támadások-okozta veszély legbiztosabban elhárítható legyen.

Törös azt javasolta, hogy a fejedelem addig is, míg a békeokmányok ünnepélyesen kicserélthetnek, írásilag és fejedelmi szavával kötelezze magát a béke megtartására. Fogadja meg, hogy ő felségétől semmi körülmények között el nem pártol. Ha ezt megteszi, akkor Törös a maga részéről megígéri, hogy azonnal ír Lipót főhercegnek, hogy az gróf Puchaimot visszahívja. De másfelől követeli azt is, hogy Bakos az ő seregeivel a Morván át ne menjen.

A fejedelem őszintén akarván a békét, Törös javaslatát elfogadta. Csak egyet nem fogadott el, t. i. azt, hogy írásilag kötelezze magát. Egyébiránt fejedelmi szavát és kezét adta rá, hogy a már eddig elfogadott békétől el nem áll, ha az egész világ az ellenkezőt javasolná is.

Ezek után Törös Lipót főherceghez, Rákóczy pedig Bakoshoz küldött futárt, hogy az ellenségeskedésekkel hagyjanak fel.

VI.

Fennebb láttuk, hogy Szenkviczy Mátyás a fejedelem kívánságára adandó válaszáért ismét a királyhoz küldetett. Most visszaérkezett azon felelettel, hogy a kívánt változás az okmányok kicserélésének idejére halasztassék. Addig re-

mélhetőleg a szövetségektől való elszakadás is megtörténhetik.

Ez utóbbi azonban nem volt csekély feladat. Rákóczy-nak nagy tapintatra és diplomatiái ügyességre volt szüksége, hogy a hozzá oly erősen ragaszkodó szövetségektől minden kellemetlenség nélkül elválhasson. Tudjuk, a francia és svéd követek mindent elkövettek, hogy a béke létrejövetelét megakadályozzák. Ősztönszerűleg érezték, hogy, ha Rákóczy felmondja a szövetséget, ez által a németországi harcok mezején is nagy fordulat fog beállani.

Duclos vezér és Eschien Sándor követ már augusztus elején sejtették, hogy Rákóczy béketárgyalásai Törössel eredményre fognak vezetni. Jelentették ezt Torstenson tábornoknak is, a ki szerencsésen nyomult előre s már Pozsony megvételére gondolt; s éppen azért követet küldött a fejedelemhez, megtudni, miben áll voltaképen az ügy.

Rákóczy éppen akkor fogadta szövetséges társainak követeit, mikor a békepontokra nézve majdnem teljes meg egyezés jött létre. Ott volt a hesseni örgróf és kísérete. Törös nem kis aggodalommal nézte a fejedelem súlyos helyzetét. Félt, hogy nem lesz elég erős adott szavának megtartására. De kellemesen csalódott. A fejedelem, bár erősen ostromoltatott, hogy ne vonja el támogatását a svédektől; bár a béke kockáztatása nélkül még nem fedezhette föl az ügy állását, szilárdan megállott ígéréténel. A jelen volt követek csak sejtették, de nem tudták a valót. A francia követ annyira el volt fogulva, hogy vacsóra felett szomorúan elmélázott, és midőn kínálták, önkénytelenül könyek toluultak szemébe.²⁾

A fennebb vázolt Puchaim-féle invasio eltávolítása és a király előzékenysége után lehetetlen volt a szövetség felmondását tovább halasztani. Mindkét részről féltek az ebből eredhető rossz következményektől. Csak Rákóczy bízott ügyének diadalában. Talán sohasem mutatta magát nyugodtabbnak és méltóságosabbnak, mint ekkor.

Mikor Törös azt kérdezte tőle: nem fog-e Torstenson nehézségeket okozni a katonák és ágyúk visszaküldésében,

²⁾ Törös jelentése, Szilágyinál.

nyugodtan azt válaszolta: nem. És valóban a Brünn alatti csata után néhány héttel az ágyúk és katonák itthon voltak. Mikor ennek megtörténte után Törös azt sürgette, hogy most már cseréltessenek ki a diplomák, Rákóczy ugyanazon nyugodtsággal azt felelte: nem teheti, míg Torstensont és más szövetséges barátait fel nem világosítja a helyzetről, míg meg nem győzi őket arról, hogy a szövetség érdekeit tovább nem szolgálhatja, mert a viszonyok azt kívánják, hogy Ferdinánd királylyal kibéküljön. Ezt neki nyíltan a szövetséges társak gyűlésén kell megtennie, mert különben nem lenne méltó azok bizodalma. Neki úgy kell elválnia egykori bajtársaitól, mint becsületes embernek, a ki nem titkolja el céljait és szándékait, a ki azoktól nem gyalázatosan megszökni, de tisztességesen elbúcsúzni akar.

Törös a fejedelem ezen férfias elhatározását aggodalommal hallgatta. Egy-egy pillanatra felébredt lelkében a gyanú, ha vajjon egy oly szövetséges tanács nem fogja-e Rákóczyt megingatni; nem fogja-e legjobb szándékát is megváltoztatni és újra Ferdinánd ellenségévé tenni? Egy bizalmas beszélgetés alkalmával e gyanújának kifejezést is adott, s megbízta Bálintfit, figyelmeztesse a fejedelmet adott szavának beváltására.

A figyelmeztetés szükségtelen volt. Rákóczy csak annyit felelt rá, ugyancsak Bálintfi útján, hogy türelmet kér, míg Torstensonnal személyesen találkozhatik. Meg is hívta az ősz svéd tábornokot ebédre, hogy vele barátságosan beszélgethessen; de ez akadályozva lévén a megjelenésben, a fejedelem nem csekély zavarára elmaradt.

Tehát minden előleges érintkezés nélkül, nyilvános ülésen kellett találkozniok augusztus 20-án herceg Liechtenstein Károlynak Aisgrub nevű várában. A fejedelem néhány lovas és gyalog katona kíséretében indult a svéd vezérrel való találkozásra. Mintegy az út hosszának közepéig ment elébe lóháton. A találkozás ünnepélyes és megható volt. Jelen volt a hesseni őrgróf, a württembergi herceg, és más előkelő férfiak, kik aztán Rákóczyval együtt vonultak be Aisgrub várába. Következett nagy ebéd; élénk tanácskozás, és azon határozat, hogy a komoly tárgyalások más napra halasztatnak.

Rákóczy, hogy minél előbb hozzáfoghassanak, társainak kívánsága szerint éjszakára is ott maradt. Azután megizenté a nyugtalankodó Törösnek, hogy a tanácskozás eredményéről azonnal értesíteni fogja.

A tanácskozmány lefolyásáról nincsen részletes tudomásunk. Csak azt tudjuk, hogy Rákóczy őszintén előterjeszté helyzetét, és kérte magát a szövetségtől felmentetni, hogy a Ferdinánddal megkötött békét az okmányok kieserése által befejezettnek tekinthesse. A szövetségesek természetesen leakarták őt beszélni. De ő oly súlyos, oly meggyőző okokkal tudta cselekvésének helyességét, a békének szükségességét, s emel fogva a szövetségből való kilépésének elkerülhetetlenségét kimutatni, hogy maga Torstenson is helyeselni volt kénytelen. Nem vették tehát a jelenlevők rossz néven Rákóczy búcsúját; sőt — a mint Törös jelenti — azt mondották, hogy ily módon Ferdinánd övelök is könnyen megköthetné a békét.

Mindezt a fejedelem hűségesen közölte Törössel. Együttel felajánlotta magát közvetítőnek az egyetemes béke létrehozatalára. Mindenki érezte, hogy a németországi nagy háború, mely kimeríté a fejedelmeket és országaikat, nem tarthat soká. Maga Rákóczy is azon törekedett, hogy a béke ott is helyreállíttassék. Mikor augusztus 22-én aláírta a kieserendő békeokmányokat, katonái előtt is azon kívánságának adott kifejezést, hogy ez a béke legyen erős, állandó és örökké tartó. A maga részéről szentül megfogadta, hogy azt minden pontjában megtartja, ha ő felsége is meg fogja tartani. Nem fognak hiányozni — úgy mond — rossz emberek, kik hamis és légből kapott hírekkel igyekezni fognak, engem ő felsége előtt gyanússá tenni, s ez által a békét megakadályozni; de ezeknek gonosz szándékát ő felsége meghiúsíthatja, ha szíves lesz az ilyen árulkodásokat velem közleni. Ő maga részéről ezt fogja cselekedni ő felségével szemben. Így lesz a béke igazán biztosítva.

Törös örömmel fogadta a fejedelemnek biztatásait, s még az nap jelentette urának, hogy a fejedelem szilárdan viselte magát szövetségeseivel szemben, s hogy a béke biztosítva van. ¹⁾ Az öröm általános volt. Minden várban trombita és

¹⁾ Törös levele Hofiesről, augusztus 22-kéről, Szilágyinál, 350. l.
3*

dobszó mellett hirdették ez örömhirt. — A fejedelem szeptember 17-kére hálaistenizszteletek tartását és bőjtölést rendelt el.¹⁾ A foglyok szabadon bocsáttattak.

Azonban a közöröm vidám hangjai között az elégedetlenség szavai is hallhatók voltak. Rákóczy a béke megkötésével sok hazafit elidegenített magától. Azzal kezdték gyanúsítani, hogy a nagy eszmék csak arra valók voltak, hogy magánérdekeiket előmozdíthassa. Egyik legderekabb vezére, Kemény János, ezt írja ez alkalomból: »Magyarországnak mind lelki, mind testi szabadságának helyreállítását töltük vala föl czélul, de az isten látja a szíveket, és hogy a fejedelmek csak ürügynek csinálják az isten dicsőségét.«²⁾

E gyanúsítás azonban nem volt alapos. Mert ámbár Rákóczy egyike volt a legfösvényebb embereknek, s ámbár az egyik szerződésben leginkább családja érdekeiről van szó, még sem lehet állítani, hogy a vallás ügyét elhanyagolta volna. A fennmaradt okmányok az ellenkezőt igazolják.

Mint eddig, úgy azontúl is következetesen követelte, hogy Ferdinánd a vallás ügyét királyi diplomájába foglalja, és a legközelebb tartandó országgyűlésen törvényileg is biztosítsa. Csakhogy természetesen szelidebb modorban, mint eddig. Mihelyt a békét aláírta és a régi szövetségesekkel szakított, az eszélyesség is követelte, hogy Ferdinánd iránt több bizalommal viseltessék, mint eddig. Ezt annál inkább kellett cselekednie, mert még hátra volt a legfontosabb teendő: a békeokmányok kieserélése.

Ez ünnepélyes cselekmény végrehajtására Nyáry Bernátot, Chernel Györgyöt, Klobusiczky Andrást és Bálintty Vazult küldötte ki — Linczbe. Útasításul adta nekik, hogy tapintatosan járjanak el, és okot új háborúságra és czivakodásra ne szolgáltatassanak. Kivánságait azonban el ne hallgassák.

A követek október közepén indultak Sárospatakról. Minthogy a felvidéken éppen akkor pestis uralkodott, sok viszontagsággal kellett megküzdeniök. Úgy látszik, az adott

¹⁾ Rákóczy levele Kassa városához augusztus 30-ról. U. o.

²⁾ Önéletírása. 428—463. l.

általános utasítás sem volt kielégítő, mert útközben Ónodról október 24-én több kérdést intéztek a fejedelemhez. Ilyen volt az, hogy vajjon a kivánságokat a békeokmányok kieserélése előtt vagy után adják-e elő? Attól tartanak, hogy, ha előtte teszik, ezzel megakad a fő teendő, t. i. az okmányok kieserélése. Azt is kérdik, hogy, ha kivánságaik akár egészben, akár részletekben megtagadtatnak, elfogadják-e a diplomát vagy sem? Más apró kérdések is voltak, melyekre nézve óhajtották a fejedelemnek határozottabb utasítását. Így többek között a fejedelem birodalmában lévő jezsuiták birtokaira nézve nem helyeselték azt, hogy ők tegyenek propositiót, mert az a törvény végrehajtását tenné kérdésessé; már pedig erről úgy az 1638-ki országgyűlés, mint a mostani végzés olyan határozatot hozott, melyet megváltoztatni avagy kétségessé tenni nem volna helyes. Sőt még ha az ellenfél követelné is, akkor sem kellene megengedni, hogy »efféle kivánságokkal újabb controversiákra okot adjanak.« A hét szőlőnek átengedésénél a fejedelem kegyelme hangsúlyozandó; a Kemény Jánosnak inscribálendő falvának a neve is kiteendő stb.¹⁾

Néhány nap múlva Rimaszombatba érkeztek. Önnét írott levelök utóiratában október 27-én azt kérdik, hogy, ha a császárhoz nem juthatnak, kell-e mástól elfogadniok a diplomát?

A fejedelem november 3-án Gyulaféhevárról írott levelében csak általánosságban írja, hogy belátásuk szerint cselekedjenek, úgy, hogy sem az ő becsülete esorbát ne szenvedjen, sem pedig a béke állandóságát ne kockáztassák.

A követek csak Törös János kir. követtől várták a jelt, hogy mikor mehessenek ő felsége elé. Várták, hogy a kancellár is hozzájuk fog csatlakozni.

A templomok ügyében az volt a nézetök, hogy, ha többet nem adnak is vissza, mint a mennyit ez utóbbi mozgalom alatt elfoglaltak, a többit a végzés szerint az országgyűlésen kell eligazítani.

A jezsuitákra vonatkozólag Klobusiczkynek az a nézete, hogy nem árendában, hanem valóban kell bírnia azok jószá-

¹⁾ A követek levele október 24-ről. Szilágyinál. 384—388. l.

galt, hiszen, ha valakinek fájdalmas volna, megszólalna érette, mert, ha árendát fizet a fejedelem nekik tőle, beismeri azt, hogy jószáguk lehet Magyarországon. Az ellen pedig az országnak végzéseik vannak.

A kiküldött fejedelmi követek még november 10. és 11-én is Nagyszombatban voltak. A pestis és rossz utak miatt késtek. Itt Törös Jánostól átvették a királynak a fejedelemhez szóló levelét, és azt el is küldötték neki.

Nagyszombatból a követeknek Törös János és a kancellár társaságában kellett volna folytatniok útjokat Lincz felé. De a pestis miatt a kancellár kivánságához képest megváltoztatták tervöket. Bécsbe sem mehettek be, mert a király szigorúan meghagyta, hogy a ragályos helyeket kikerüljék.

Ez szeget ütött a követek fejébe. Sokalni kezdték a költséges idővesztegetést. Gyanús színben tünt fel előttök annak gyakori emlegetése, hogy ily nagyszámú követség, ily veszélyes ragályos időben nem mehet be Lincz városába; és hogy ennél fogva a követek eseléseit — kiknek száma 30-ra rúgott — itthon kell hagyni. A biztosok egyike, t. i. Klobusiczky négy nap mulva, azaz november 14-én, azt írja Nagyszombatból a fejedelemnek, hogy Törös és a kancellár bizonyosan azért késleltetik elmenetelőket, hogy az országgyűlést minél továbbra halaszthassák. Nézete szerint jobb lett volna mindjárt a biztosító levelek kicserélése után a diplomákat is kicserélni. Ő tart a késedelem rossz következtétől. Azért kérdi a fejedelmet, mit tegyenek akkor, ha meggyőződnek, hogy egyedül csak az országgyűlés elhalasztása a céljuk? *)

A fejedelem válaszát nem ismerjük; de igen valószínű, hogy most is csak azt válaszolta, a mit hasonló kérdésre az előtt egy hónappal, t. i. hogy a körülményekhez képest legjobb belátásuk szerint járjanak el; de vigyázzanak, hogy a becsület megóvása mellett a béke létrejöhessen.

Végre a követek, miután november második felében a Csepel-szigetén is sokáig késtek volna, deczember elején Linczbe érkeztek. A császár még mindig remegett a ragálytól, és csak nehezen volt rábirható, hogy a követeket elfogadja.

*) Kamarai levéltár.

Deczember 16-án kiállítottott a két diploma és a kicserélés ünnepélyesen végrehajtatott.

Azon kérdések, melyekre nézve az egy évnegyed óta oly hévvel és kitartással folytatott nagyszombati tanácskozások alatt megegyezni nem tudtak, a legközelebb tartandó országgyűlésre halasztattak el. Ekkép mind a két fél megtartotta álláspontját, a nélkül, hogy a jövőre nézve lekötötte volna eselekvési szabadságát. Így jött létre, több, mint egy évi huza-vona után, a nagyfontosságú linczi békekötés.